

Jarosław Ławski

Katedra Badań Filologicznych „Wschód – Zachód”
Uniwersytetu w Białymstoku

„Żydzi wschodniej Polski” - pięciolecie projektu naukowego i cyklicznych konferencji: 2012-2016

Pomysł organizowania w Białymstoku cyklicznych konferencji naukowych, które odbywałyby się w tym samym czasie, co Festiwal Kultury Żydowskiej „Zachor – Kolor i Dźwięk”¹, organizowany od 2008 roku, zrodził się w 2011 roku w rozmowach dr Barbary Olech oraz prezes Lucy Lisowskiej z Jarosławem Ławskim. Ten ostatni przedłożył formułę „Żydzi wschodniej Polski” i postanowił włączyć do organizacji konferencji Zakład Badań Interdyscyplinarnych i Porównawczych „Wschód – Zachód” Uniwersytetu w Białymstoku². Tym samym powstało środowisko, które przez pięć lat organizowało co roku konferencje z tego cyklu. Tworzyły je: Katedra Badań Filologicznych „Wschód – Zachód” Uniwersytetu w Białymstoku, Centrum Edukacji Obywatelskiej Polska – Izrael oraz Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego w Białymstoku. W różnych okresach angażowały się w organizację sesji: Stowarzyszenie Naukowe „Oikoumene”, Wydział Filologiczny UwB, Galeria im. Sleńdzińskich w Białymstoku.

Organizatorzy niemal zawsze mogli liczyć na wsparcie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego, Prezydenta Miasta Białegostoku, Ambasady Państwa Izrael, Ambasady Stanów Zjednoczonych. Odbyło się

¹ Festiwal nieprzerwanie od 2008 roku organizują Lucy Lisowska, prezes Centrum Edukacji Obywatelskiej Polska – Izrael i przedstawicielka Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Białymstoku i na Podlasiu oraz dr Barbara Olech z Wydziału Filologicznego Uniwersytetu w Białymstoku.

² Zakład ów rok później przekształcił się w Katedrę Badań Filologicznych „Wschód-Zachód” UwB, która koordynuje prace organizacyjne cyklu konferencji i jest siedzibą jego Komitetu Organizacyjnego.

V Konferencji, których owocem jest też V-tomowa seria publikacji wydanych wspólnie przez KBF „Wschód – Zachód” i Książnicę Podlaską w Naukowej Serii Wydawniczej „Colloquia Orientalia Bialostocensia”. Edycje sesji cyklu „Żydzi wschodniej Polski”:

– I Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Żydzi wschodniej Polski. Kultura – tradycja – piśmiennictwo”, Białystok 19 czerwca 2012 roku. Publikacja: *Żydzi wschodniej Polski*, Seria I, *Świadectwa i interpretacje*, red. Barbara Olech, Jarosław Ławski, Białystok 2013, ss. 531. Recenzent: prof. Alina Kowalczykowa (IBL PAN).

– II Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Żydzi wschodniej Polski”, Edycja II: „W blasku i w cieniu historii”, Białystok 17-18 czerwca 2013 roku.

Publikacja: *Żydzi wschodniej Polski*, Seria II: *W blasku i cieniu historii*, red. Jarosław Ławski i Barbara Olech, Białystok 2014, ss. 687. Recenzent: prof. Sławomir Buryła (UWM, Olsztyn).

– III Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Żydzi wschodniej Polski”, Edycja III: „Kobieta żydowska”, Białystok 13-14 czerwca 2014 roku.

Publikacja: *Żydzi wschodniej Polski*, Seria III: *Kobieta żydowska*, red. Anna Janicka, Jarosław Ławski, Barbara Olech, Białystok 2015, ss. 610. Recenzent: prof. Grażyna Borkowska (IBL PAN).

– IV Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Żydzi wschodniej Polski”, Edycja IV: „Uczeni żydowscy”, Białystok 15-16 czerwca 2015 roku.

Publikacja: *Żydzi wschodniej Polski*, Seria IV: *Uczeni żydowscy*, red. Grzegorz Czerwiński i Jarosław Ławski, Białystok 2016, ss. 405. Recenzent: prof. Rościsław Radyszewski (Katedra Polonistyki Narodowego Uniwersytetu im. T. Szewczenki w Kijowie, Ukraina).

– V Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Żydzi wschodniej Polski”, Edycja piąta: „Judaizm środkowo- i wschodnioeuropejski”, Białystok 20-21 czerwca 2016 roku.

Publikacja: *Żydzi wschodniej Polski*, Seria V: *W kręgu judaizmu*, red. Jarosław Ławski i Iwona E. Rusek, Białystok 2017 [w druku].

Wszystkie Konferencje i publikacje przygotował zespół, którego stały mi członkami byli:

- prof. Jarosław Ławski – Przewodniczący, Katedra Badań Filologicznych „Wschód – Zachód”, Uniwersytet w Białymstoku,
- prezes Lucy Lisowska – Centrum Edukacji Obywatelskiej Polska – Izrael,
- dr Barbara Olech – Centrum Edukacji Obywatelskiej Polska – Izrael,

- dyrektor Jan Leończuk – Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego w Białymstoku,
- dr hab. Anna Janicka – Wydział Filologiczny UwB,
- dr Łukasz Zabielski – Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego,
- mgr Daniel Znamierowski – Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego,
- dr Michał Siedlecki – Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego,
- dr Grażyna Dawidowicz – Katedra Badań Filologicznych „Wschód – Zachód” UwB.

Prace organizacyjne koordynowała Katedra Badań Filologicznych „Wschód – Zachód”, której doktoranci i studenci czynnie, corocznie wspierali Konferencję. W ciągu tych lat ukonstytuował się też Komitet Naukowy spotkań, w skład którego w 2016 roku wchodził:

- Prof. Grażyna Borkowska – Instytut Badań Literackich PAN w Warszawie,
- Prof. Sławomir Buryła – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie,
- Dr Helena Datner – Żydowski Instytut Historyczny w Warszawie,
- Dr Anna Frajlich – Nowy Jork, Stany Zjednoczone,
- Pan Mark Halpern – Nowy Jork, Stany Zjednoczone,
- Prof. Alicja Kisielewska – Uniwersytet w Białymstoku,
- Prof. Andrzej P. Kluczyński – Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie,
- Prof. Jerzy Kopania – Akademia Teatralna w Warszawie,
- Prof. Halina Krukowska – KBF „Wschód – Zachód”,
- Prof. Jacek Leociak – Instytut Badań Literackich PAN w Warszawie,
- Pani Lucy Lisowska – Centrum Edukacji Obywatelskiej Polska – Izrael,
- Pan Ryszard Löw – Tel-Awiv, Izrael,
- Prof. Jarosław Ławski – KBF „Wschód–Zachód”, Uniwersytet w Białymstoku,
- Dr Barbara Olech – Wydział Filologiczny Uniwersytetu w Białymstoku,
- Prof. Dariusz Konrad Sikorski – Uniwersytet Gdański,
- Dr Jolanta Wróbel-Best – University of Houston, USA.

Konferencje z cyklu „Żydzi wschodniej Polski” odbywały się przy czynnym wsparciu Książnicy Podlaskiej i osobistym zaangażowaniem dyrektora Jana Leończuka. Odbywały się w jej „starym” gmachu przy ul. Kilińskiego 16 w latach 2012, 2013, 2016. W latach 2013–2014 miejscem obrad była Sala im. Marii Renaty Mayenowej na Wydziale Filologicznym UwB (Pl. Uniwersytecki 1). W roku 2014 obradowano także przez jeden dzień w białostockim Hotelu Esperanto (ul. Legionowa 10).

Ważny wkład w organizację Konferencji wnieśli: mgr Grzegorz Kowalski (Sekretarz I i II Konferencji), mgr Dariusz Kukiełko i mgr Daniel Znamierowski (współtwórcy *Programów* i plakatów sesji), mgr Małgorzata Wojtowicz (czuwająca nad sprawami finansowymi), mgr Lucyna Lesisz (goszcząca panele konferencyjne), dr Marta Białobrzeska i mgr Elwira Tomczyk (propagujące ideę konferencji wśród nauczycieli i uczniów szkół białostockich), mgr Joanna Tomalska (ilustracje do tomów pokonferencyjnych), mgr Jolanta Szczygieł-Rogowska (wsparcie organizacyjne sesji), dr Grażyna Dawidowicz

(pomoc w organizacji). Szczególne podziękowania należą się Rodzinie Beckerów, która wyraziła zgodę na to, by obrazy Israela Beckera (1917–2003) stanowiły element graficzny programów, plakatów i książek pokonferencyjnych.

Ważną rolę odegrały teksty i audycje w mediach lokalnych („Kurier Poranny”, „Gazeta Wyborcza Białystok”, Polskie Radio Białystok, TVP Białystok), które między innymi tworzyli: Wiesław Szymański, Dorota Sokołowska, Krzysztof Kurianiuk i inni.

Coroczne Konferencje – ściśle połączone z Festiwałem Kultury Żydowskiej „Zachor – Kolor i Dźwięk”, odbywającym się w tym samym czasie, były wydarzeniami nie tylko naukowymi, ale i kulturalno-towarzyskimi, na co wpływ miały także znakomite koncerty festiwalowe takich osobistości, jak David Krakauer (2012), Yale Strom i Peter Stan, kantor Jacob Dvilianski (2013), Yaron Gershovsky (2014), kantor Zeev Shulman, Beata Czarnecka (2015), artyści Teatru Żydowskiego w Warszawie (2016).

Każda z Konferencji, co trzeba podkreślić, miała swego Patrona – postać rodem z Białegostoku, która popadła w zapomnienie albo przynależąc do wielkiego świata żydowskiej pamięci, w rodzimym mieście nie była znana na progu XXI wieku. Owi patroni to:

- Edycja I: dr Józef Chazanowicz (1844–1914) – lekarz, bibliofil.
- Edycja II: dr Dora Kacnelson (1921–2003) – literaturoznawca.
- Edycja III: Chasia Bornstein-Bielicka (1921–2012) – bojowniczką, pisarką.
- Edycja IV: Leo Wiener (1862–1939) – pierwszy tytułarny profesor slawistyki w USA.
- Edycja V: Samuel Mohylewer (1824–1898) – promotor idei syjonizmu, naczelny rabin Białegostoku.

Konferencje wykreowały też wydarzenia, które zostały na trwałe zapamiętane. W 2012 roku takim wydarzeniem był panel w Pijalni Czekolady „Wedel” zatytułowany „Żydzi wschodniej Polski. Przeszłość, współczesność, perspektywy badań” z udziałem między innymi prof. Jacka Leociaka, prof. Bogdana Burdzieja, prof. Sławomira Buryły, a także udział w jej inauguracji ks. Abpa Metropolity Białostockiego prof. Edwarda Ozorowskiego. Na trwałe zapamiętano wystąpienie Naczelnego Rabina Polski Michaela Schudricha (19 VI: *The Jewish Approach to God*). W 2013 roku odbył się „Wieczór wspomnień o Dorze Kacnelson” w Muzeum Historycznym w Białymstoku (ul. Warszawska 37), w czasie którego wspominali uczoną prof. Wiktorią Śliwowska i prof. Elżbieta Feliksiak (dziś już nieżyjąca). W 2014 roku

w Galerii „Telimena” (ul. Legionowa 2) odbył się z kolei „Wieczór wspomnień o Chasi Bielickiej” z udziałem Lucy Lisowskiej, Barbary Olech i Grażyny Dawidowicz. W roku 2015 w czasie Konferencji wręczono tytuł Profesora Seniora prof. Halinie Krukowskiej, zaś w roku 2016 istotnym wydarzeniem była wizyta pana Tomasza Krakowskiego reprezentującego Naczelnego Rabina Polski Michaela Schudricha.

Kilkuletnie spotkania stworzyły cały zespół badaczy, którzy wielokrotnie zaznaczali swój udział w sesji. Spróbujmy wymienić niektórych: prof. Dariusz K. Sikorski (UG, Gdańsk), prof. Daniel Kalinowski (AP, Słupsk), dr Jan Miklas-Frankowski (UG, Gdańsk), dr Anna Jeziorkowska-Polakowska (KUL, Lublin), dr Monika Szabłowska-Zaremba (KUL, Lublin), prof. Lucyna Aleksandrowicz-Pędich (SWPS, Warszawa), prof. Maciej Tramer (UŚ, Katowice), dr Ewa Rogalewska (IPN, Białystok), mgr Anna Piątek (UW, Warszawa), prof. Andrzej P. Kluczyński (ChAT, Warszawa), prof. Kazimierz Trzęsicki (UwB, Białystok), prof. Leonarda Dacewicz (UwB, Białystok), prof. Zofia Abramowicz (UwB, Białystok), mgr Joanna Tomalska (Muzeum Podlaskie), mgr Judyta Juskiewicz (Suwałki), dr Jacek Partyka (UwB, Białystok), prof. Bogdan Burdziej (UMK, Toruń).

Prawdziwym „dobrym duchem” tych pięciu lat okazał się pan Ryszard Löw, polski pisarz i bibliograf rodem z Krakowa, mieszkający w Tel-Awivie, który wspierał konferencje swą obecnością (w 2012 roku), tekstami i dobrą radą, zachętą (stale i bez ustanku). Z nazwy „międzynarodowe”, sesje te swój poziom kształtowały dzięki udziałowi gości i referentów zagranicznych. Wspomnijmy niektórych z nich: Ambasadora Państwa Izrael, pana Zvi Rav Nera (2012), dr Ninę Taylor-Terlecką (Oxford, Wielka Brytania), dr Jolantę Wrobel-Best (Houston, USA), Marka Halperna (Nowy Jork, USA), dr Katarzynę Konczewską (Grodno, Białoruś), prof. Michaela J. Mikosia (Wisconsin, USA), dr Wiktorię Moczalową (Rosyjska Akademia Nauk, Moskwa, Rosja), prof. Alana Dubena (Nowy Jork i Sтамбул, Turcja), dr Olę Ciwkacz (Iwano-Frankowsk, Ukraina).

Formuła niewielkiej, jedno- lub dwudniowej konferencji umożliwiała – czasem burzliwe – dyskusje. Nierzadko odbywały się one z udziałem mieszkańców Białegostoku³. Dominowała atmosfera rzetel-

³ W czasie obrad pięciu konferencji nie zanotowano żadnych wystąpień, wybryków o charakterze antysemitycznym. Zdarzały się nieprzyjemne, antysemityczne wpisy na forach internetowych, ale z reguły znajdowały też bardzo ostre riposty. W czasie obrad konferencji dochodziło czasem (na przykład w 2016 roku) do ostrej wymiany zdań

nej, przyjaznej rozmowy. Konferencja w 2016 roku, poświęcona *Judaizmowi środkowo- i wschodnioeuropejskiemu* była na swój sposób wydarzeniem finałowym i przełomowym. Po pierwsze, sesja odbyła się po raz pierwszy w nowym gmachu Książnicy Podlaskiej, a gości powitała nowa Dyrektorka placówki pani Jolanta Gadek. Po drugie, na Konferencji pojawiło się nowe grono referentów z kraju i zagranicy, którzy wskazywali zupełnie niegostrzegane kierunki rozwoju idei tych spotkań. Między innymi zasugerowano pewne poszerzenie formuły tytułowej w taki sposób, by ujmowała ona cały obszar Europy Środkowo-Wschodniej. Warto utrwalić kilka tematów, jakie podjęli nowi uczestnicy projektu:

– Prof. Alan Duben (Uniwersytet w Stambule, Turcja)

What does Tykocin Remember? Remembering and Forgetting the Jewish Past

– Dr Wiktoria Moczalowa (Instytut Słowianoznawstwa RAN, Moskwa)

Konflikt – wyobcowanie – wrogość – obojętność w środowisku żydowskim w Europie Wschodniej w zwierciadle literatury, publicystyki, pamiętnikarstwa

– Dr hab. Adam Regiewicz, prof. AJD (AJD, Częstochowa)

Czego o czytaniu literatury uczą nas rabini?

– Mgr Anna Lebet-Minakowska (Muzeum Narodowe w Krakowie)

Parochet – dar „Pobożnej Pani Sary” – jako przykład przekazu symbolicznego

– Dr Jolanta Wróbel-Best (University of Houston, USA)

W cieniu tryumfalnego Łuku Tytusa. Motywy judejskie i biblijne w wierszu „Na melodie hebrajskie” Aleksandra Wata

– Dr Anna Jeziorkowska-Polakowska (KUL, Lublin)

Podróż do świętego czasu Sądneho Dnia według Adolfa Rudnickiego

– Dr Magdalena Dziugieł-Łaguna (UWM, Olsztyn)

Aksjologiczne aspekty pełni człowieczeństwa na podstawie „Meira Ezołowicza” Elizy Orzeszkowej

– Mgr Małgorzata Wosnitzka (UŚ, Katowice)

Kategoria niesamowitości w prozie Henryka Schönkera

między słuchaczami, ale nigdy nie wykroczyły one poza poziom dyskusji naukowej. Natomiast osobliwością obyczajową wszystkich sesji były wizyty, zachowujących się nader uprzejmie, kloszardów i bezdomnych, pragnących skorzystać z konferencyjnego poczęstunku.

– Mgr Katarzyna Zwolska-Płusa (AJD, Częstochowa)

Doświadczenie sacrum w prozie Leo Lipskiego

– Mgr Kamil K. Pilichiewicz (UwB, Białystok)

Kilka uwag na temat „wiary” w prozie Michała Głowińskiego

– Dr Michał Siedlecki (Książnica Podlaska im. Ł. Górnickiego, Białystok)

Obraz diaspory żydowskiej w „Widnokregu” Wiesława Myśliwskiego

– Prof. Jarosław Ławski (UwB, Białystok)

Zygmunta Glogera poglądy o miejscu Żydów w społeczeństwie

W konkluzji obrad V Konferencji sformułowano wniosek, by kolejne realizacje badań nad społecznością żydowską tej części świata odbywały się w szerszej formule „Żydzi Europy Środowej i Wschodniej”. I w takiej właśnie formule odbędzie się kolejna konferencja, szósta i zarazem pierwsza w nowym kształcie, poświęcona w 2017 roku „Społeczności żydowskiej Białegostoku i Podlasia”.